

МЕХАНІЗМИ СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Виявлено, що сучасний стан розвитку сільських територій України і, відповідно, сільськогосподарського виробництва залишається на достатньо низькому рівні. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій є формою діяльності органів влади і органів місцевого самоврядування, що знаходить свій прояв у прийнятті відповідних нормативно-правових актів, концепцій, стратегій і програм, спрямованих на розв'язання соціально-економічних проблем сільської місцевості. У світі активне державне регулювання є важливою складовою забезпечення розвитку сільських територій. Вирішення проблеми розвитку аграрного сектору економіки, добробуту сільського населення і раціонального використання природних ресурсів можливе лише за умови комплексного підходу до їх вирішення. А це відбудеться тільки у разі виділення сільських територій як окремого об'єкта економічної політики держави.

Ключові слова: механізми державного управління; сприяння розвитку; соціально-економічний розвиток; сільські території.

Вступ. Відомо, що сама по собі природа держави багатогранна і багатоаспектна, але її економічні функції, що адаптуються до вимог часу, залежать від характеру реальних проблем розвитку національного і світового господарства, і держава не може залишатися «байдужою» до того, що відбувається і розвивається разом з суспільством і економікою. При цьому вона повинна сприяти формуванню мережі функціональних економічних систем, які забезпечують стійкість і динамізм економічного розвитку.

Але завдання держави пов'язані не тільки зі створенням умов функціонування ринку на всіх етапах його діяльності. Вони припускають визнання його ролі у дотриманні балансу суспільних інтересів, соціальної стабільності та захисту національних інтересів при проведенні зовнішньої та внутрішньої політики.

Дослідження економіки різних країн в історично-му плані показує, що у процесі її розвитку мали місце «провали ринку», тобто нездатність ринкових механізмів вирішувати певні проблеми економіки і суспільства. Прикладом є глибока економічна криза у 1929–1933 рр., яка викликала появу теорії Дж. М. Кейнса, яка обґрунтовувала необхідність державного регулювання економіки [2, с. 44].

Але основний зміст своєї роботи «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» Дж. Кейнс висловив в наступному укладанні: «Хоча розширення функції уряду у зв'язку із завданням координації схильності до споживання і спонукання інвестувати здалася б публіцисту XIX століття або сучасному американському фінансисту жажливим замахом на основи індивідуалізму, я, навпаки, захищаю його як єдиний практично можливий засіб уникнути повного руйнування існуючих економічних форм і як умову для успішного функціонування особистої ініціативи» [2, с. 115].

Кейнсіанство виявилось живучим, хоча викликає безліч суперечок ще й тому, що «ідея оптимізації сус-

пільного виробництва за допомогою його державного регулювання опинилася плідніше марксової тільки тому, що не відкинула основу ринкової економіки – приватне підприємництво».

Можна констатувати, що того заперечення держави, яке було на зорі зародження ринку та ринкових країн, в сучасному світі вже немає, і його значення багаторазово виросло, про що йдеться у звіті Світового банку. За словами його президента Джеймса Д. Вульфенсона, без ефективної держави сталий розвиток, як економічний, так і соціальний є неможливим. З ним солідарний і О. І. Дацій, який стверджує, що немає і не може бути ефективною, що базується на сучасних науково-технічних досягненнях соціально-орієнтованої ринкової економіки без активної регулюючої ролі держави [1, с. 55]. Таких прикладів у світі немає.

Однак при всьому існуючому науковому доробку не вистачає поглиблених досліджень щодо удосконалення механізмів сприяння соціально-економічному розвитку сільських територій.

Результати. З приводу ступеня державного регулювання та державного підприємництва існують діаметрально протилежні думки. Одні стверджують, що держава не повинна бути присутньою в економіці, і чим менше втручання держави, тим вище ефективність економіки, інші – обґрунтовують необхідність державного регулювання.

Поділяючи думку про необхідність державного регулювання і присутності в економіці, можна погодитися з тим, як це стверджує і М. А. Латинін, що держава може займати різні позиції по відношенню до ринку [3, с. 47].

Перше – це «держава над ринком», коли держава займається диригуванням, макроекономічним плануванням, програмуванням науково-технічного і соціально-економічного розвитку. Здійснює різні види суспільної та державної безпеки, захист прав власника.

Друге – це «держава поряд з ринком», що включає непряме регулювання через податкову, кредитно-фінансову, бюджетну і т. д. механізми. Сюди ж входить бюджетне фінансування, держзамовлення.

Третє – це «держава всередині ринку», включає державне підприємництво, господарювання на основі державної власності, у тому числі управління пакетами акцій, що належать державі.

Ступінь співвідношення цих форм важко буде висловити статистично або у відсотках, вона буде залежати від конкретного стану економіки даної країни в даний момент, від економічної мети, яка переслідується, і від економічної політики, через яку ця мета здійснюється.

На нашу думку, такий підхід до системи «держава – ринок», коли вони аналізуються зовсім не з позиції протиставлення один одному, а в аспекті пошуку ефективної взаємодії обох починань перед обличчям проблем сучасного і прийдешнього економічного розвитку є найбільш ефективним і перспективним.

Що стосується України, то останнім часом ідея про необхідність регулювання економіки та сільськогосподарства стала найважливішою ланкою у продовженні реформ і надалі оновленні суспільства. Ця орієнтація обумовлена не тільки нинішньою ситуацією у суспільстві, вона спирається і на досвід розвинених країн світу, в економіці яких держава відіграє значну роль: існує державний сектор, держава перерозподіляє в інтересах соціальної справедливості значну частку валового продукту (Швеція), за допомогою податкової та грошово-кредитної політики регулюються економічні процеси (США), а у деяких країнах (Франція, Японія та ін.) багато років практикується індикативне планування. Навіть у тих країнах, де найбільш міцні ліберальні традиції, ринкові відносини поєднуються з державним втручанням в економіку. Усі соціально-економічні досягнення розвинутих європейських країн стали можливі саме на основі такого поєднання.

Відмова від державного регулювання сільських територій і значне скорочення державної підтримки, особливо сільського господарства, стали однією з головних причин деградації галузі. Рівень державної підтримки сільського господарства України непорівнянний не тільки з країнами з розвинутою ринковою економікою, але і країнами, що розвиваються.

У такому положенні сподіватися, що сільське господарство саме, самотійно вийде із кризи безрозсудно, навпаки, посиляться всі негативні процеси. Піти від такого сценарію розвитку можливо при використанні стабільної, гнучкої і системної державної підтримки та державного регулювання розвитку сільських територій, спрямованої на забезпечення сприйнятливості їх галузей інноваційним досягненням, розвиток цивілізованих ринкових відносин, підвищення прибутковості сільських товаровиробників.

Одночасно з цим держава повинна сприяти формуванню еквівалентних економічних відносин сільського господарства з іншими галузями економіки країни, вдосконалення внутрішньогалузевих економічних відносин в агропромисловому комплексі на принципах розподілу доходів від кінцевого продукту реальному внеску партнерів через систему закупівельних,

оптових і роздрібних цін, доступною основній масі, у першу чергу сільських товаровиробників, системи короткострокового і довгострокового кредитування.

На нашу думку, для забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій необхідний дієвий економічний механізм, заснований на поєднанні державного регулювання і ринкового саморегулювання, на збалансованій ціновій і фінансово-кредитній політиці, що вимагає проведення економічної оцінки існуючої системи підтримки регулювання сільськогосподарського виробництва. Встановлено, що рівень економічної ефективності сільськогосподарського виробництва багато у чому залежить від раціональної взаємодії держави і господарюючих суб'єктів. Однак, проведені дослідження свідчать про зниження ступеня участі держави у регулюванні сільського господарства. Важливим аспектом підвищення ефективності аграрного виробництва є перенесення на регіональний рівень державного регулювання сільського господарства, що може у значній мірі підвищити результативність та ефективність його розвитку. В особливій мірі це стосується депресивних або менш сприятливих для аграрного виробництва регіонів України.

У зв'язку з цим, розвиток сільських територій тісно пов'язане з місцевим бюджетом. Від ступеня його підтримки залежить результативність діяльності сільського господарства. Виділення регіонального рівня державного регулювання сільського господарства обумовлено диференціацією умов, що впливають на його розвиток.

Перш за все, це великі відмінності у територіальному розміщенні сільськогосподарського виробництва по країні, високі тарифи на вантажоперевезення, нестійкість кон'юнктури продовольчого ринку, автономність цілей та інтересів, можливість фінансової підтримки даної галузі на регіональному рівні. Крім того, недостатній рівень виробництва продовольства у країні викликає необхідність задіяння місцевих ресурсів суб'єктів України, а також те, що на органи місцевого самоврядування покладено відповідальність за продовольче забезпечення населення.

Держава може здійснювати пряму і непрямую підтримку агропромислового виробництва за рахунок державного бюджету, бюджету суб'єктів України, місцевих бюджетів та позабюджетних джерел. До прямої підтримки відносяться цільові програми, інвестиції, субвенції і субсидії, компенсації витрат, дотації.

Державна підтримка, що надається сільським територіям з державного бюджету в регіонах, використовується для фінансування розвитку інноваційного потенціалу та компенсаційних виплат. Державна підтримка у депресивних регіонах знаходиться на низькому рівні. Пільгові кредити, податки, гарантовані ціни і тарифи, часткові страхові платежі становлять непрямую підтримку державою сільського господарства.

Розширення фінансової самостійності підприємств, ускладнення економічних взаємовідносин в сільському господарстві, дію системи вільних цін, розвиток ринкових структур і підприємницької діяльності зажадали наявності фінансових ресурсів для ліквідації кризових явищ і стабілізації поточної діяльності сільськогосподарських підприємств. Однак, власних

ресурсів у галузі виявилось недостатньо через збитковість господарств та відсутності джерел накопичення капіталу.

На тлі недосконалості ринкової інфраструктури, труднощів з реалізацією продукції, проблемами неплатежів, ціновою конкурентністю, а також високою собівартістю виробленої продукції сільські товаровиробники не в змозі самостійно впоратися зі сформованою ситуацією. А що стосується Кіровоградського регіону, то реалізація курсу ринкових перетворень у ньому здійснювалася повільно і у скрутних умовах. Запропоновані результати реформ не були досягнуті в основному у зв'язку з тим, що головним чином були спрямовані на реорганізацію сільськогосподарських підприємств, а не на інституційні перетворення ринку й організацію його інфраструктури. Крім того, не була створена система регулювання ринку. Структура матеріального виробництва, що існувала в дореформений період суспільного розвитку, виявилася не готовою до швидкої сприйнятливості та адаптації до ринкового господарювання.

Однією з причин низького рівня розвитку агропромислового виробництва є недоступність фінансових ресурсів кредитних установ для сільськогосподарських організацій. Сформовану ситуацію можна поліпшити на основі вдосконалення державного цінового регулювання, бюджетної підтримки, розвитку кредитування і посилення інтеграції у сільськогосподарському виробництві регіону.

Вибір найбільш оптимального варіанта фінансового забезпечення поточної діяльності та витрат капітального характеру у чому обумовлений галузевою специфікою сільського господарства. Основою фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств при ринкових відносинах може бути локалізована підтримка або її адресність. Адресну підтримку необхідно надавати тим товаровиробникам, які зможуть ефективно її використовувати. Дотуватися повинні підприємства, що досягли певного рівня врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності худоби, та внесли найбільший внесок у формування регіонального продовольчого фонду.

Сільському господарству і безпосередньо пов'язаному з ним сільській спільноті принципи соціально-економічного розвитку властиві генетично, бо аграрне виробництво є не що інше, як господарське використання людиною агробіоценозів. Якщо економічне зростання у цьому секторі економіки супроводжується надмірними екологічними витратами, то під сумнів ставиться саме існування галузі, а отже, і продовольча безпека країни, що, у свою чергу, підриває стійкість соціального життя.

Відновлення сільськогосподарського виробництва і перехід його до сталого розвитку з причини великої складності та багатогранності даної проблеми можливі лише на основі системного підходу при комплексному здійсненні всіх необхідних заходів у відповідності з зональними особливостями сільськогосподарського виробництва та широкому використанні досягнень науки.

На етапі подолання кризового стану депресивних сільських територій, першорядне значення мають організаційно-економічні заходи, що дозволяють приве-

сти організаційну і виробничу структуру підприємств, систему економічних взаємовідносин суб'єктів, аграрного ринку, форми і методи регулювання сільського господарства у відповідність з вимогами переходу до соціально-економічного розвитку. Поряд з цим необхідні заходи по підвищенню доходів працівників сільського господарства і поліпшенню умов життя на селі, без чого не може бути вирішена задача кадрового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Здійснення заходів організаційно-економічного і соціального характеру дозволить розширити можливості реалізації прогресивних, які забезпечують підвищення стійкості виробництва, екологічно безпечних техніко-технологічних рішень.

Сукупність механізмів державного регулювання щодо відновлення агропромислового комплексу і переходу потім до його сталому розвитку депресивних сільських територій повинна включати рішення, які здійснюються на державному, регіональному (область) та місцевому (підприємство) рівнях, що дозволяють:

- оптимізувати організаційні форми і внутрішньогосподарський економічний механізм підприємств сільського господарства з посиленням мотивації працівників до праці;

- поліпшити економічні умови діяльності сільськогосподарських та інших підприємств агропромислового комплексу за рахунок забезпечення еквівалентності цін, розширення практики авансування продукції, пільгового кредитування, ослаблення податкового навантаження на товаровиробників та інших заходів;

- розвивати і поглиблювати агропромислову інтеграцію, удосконалювати взаємовідносини підприємств сільського господарства, переробки і торгівлі;

- посилити соціальну спрямованість аграрної політики за рахунок здійснення заходів щодо підвищення доходів працівників сільського господарства, сприяти розвитку сільської соціальної інфраструктури;

- удосконалювати структурну політику в агропромислового комплексу, повніше відображаючи у ній зональні умови та особливості конкретних господарств, ринковий попит на продукцію, можливості фінансового і матеріально-технічного забезпечення.

Сталий розвиток – процес, що закладає необхідну основу для зростання ефективності виробництва і вирішення соціальних проблем. Це процес, критеріально орієнтований на людину і розвиток особистості, регульований державою. Сталий розвиток продовольчого комплексу регіону слід пов'язувати з досягненням такого рівня відтворювальних процесів, який забезпечив би не тільки тимчасову стабілізацію окремих галузей цього комплексу, але і стійке зростання виробництва конкурентоспроможних видів продовольства. Сталий економічний розвиток сільських територій не обмежується тільки стабілізацією виробництва, охоплюючи фінансову, фінансово-кредитну, інвестиційну, управлінську, соціальну та інші сфери.

Логічне розгортання концепції сталого соціально-економічного розвитку призводить до необхідності розробки аналогічних стратегій для кожного депресивного регіону. Процес сталого розвитку сільських територій з точки зору методології його дослідження пов'язаний, з одного боку, з проведеними в країні

економічними реформами, з іншого – з економічною реальністю регіону.

Реалізація даного процесу повинна враховувати соціально-економічну специфіку, рівень розвитку та ресурсне забезпечення регіону. Ця вимога відповідає суті сталого розвитку – успішне функціонування одних регіонів не може здійснюватися на шкоду іншим.

Висновки. Таким чином, соціально-економічний розвиток сільських територій означає відтворення у кожному виробничому циклі на більш високому рівні суспільно важливих у позитивному плані результатів, маючи на увазі виробничі, економічні, соціальні, еко-

логічні та інші параметри, послідовне нарощування можливостей їх покращення.

Воно є, по суті, альтернативою процесу руйнування, що став визначальною тенденцією в аграрній сфері країни за останні 8–10 років. Отже, перехід до сталого соціально-економічного розвитку сільських територій потребує суттєвих змін у змісті і самих основах аграрної політики.

У даному питанні свою роль має відіграти взаємозв'язок самоадаптації підприємств сільських територій та регулятивних дій держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даций О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О. І. Даций. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.
2. Кейнс Джон Мейнард. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Джон Мейнард ; пер. с англ. Н. Н. Любимов. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
3. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання / М. А. Латинін // Національна академія державного управління при Президенті України. Харківський регіональний ін-т держ. управління. – Х. : Видавництво ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 320 с.

Я. В. Добрянський,
Академія муніципального управління, г. Київ, Україна

МЕХАНИЗМЫ СОДЕЙСТВИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМУ РАЗВИТИЮ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Выявлено, что современное состояние развития сельских территорий Украины и, соответственно, сельскохозяйственного производства остается на достаточно низком уровне. Государственное регулирование социально-экономического развития сельских территорий является формой деятельности органов власти и органов местного самоуправления, находит свое проявление в принятии соответствующих нормативно-правовых актов, концепций, стратегий и программ, направленных на решение социально-экономических проблем сельской местности. В мире активное государственное регулирование является важной составляющей обеспечения развития сельских территорий. Решение проблемы развития аграрного сектора экономики, благосостояния сельского населения и рационального использования природных ресурсов возможно лишь при условии комплексного подхода к их решению. А это произойдет только в случае выделения сельских территорий как отдельного объекта экономической политики государства.

Ключевые слова: механизмы государственного управления; содействия развитию; социально-экономическое развитие; сельские территории.

Ya. Dobriansky,
Academy of municipal management, Kyiv, Ukraine

TOOLS SUPPORTING SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Revealed that the current state of rural development Ukraine and, consequently, agricultural production remains at a sufficiently low level. State regulation of socio-economic development of rural areas is a form of government and local governments, which finds its expression in the adoption of appropriate regulations, concepts, strategies and programs aimed at addressing socio-economic problems of rural areas. In the world of active state regulation is an important element to ensure the development of rural areas. Solving the problem of the agricultural sector, rural prosperity and sustainable use of natural resources is possible only if a comprehensive approach to solving them. And this will happen only if the allocation of rural areas as a separate object of economic policy.

Key words: mechanisms of public administration; promote socio-economic development; rural areas.

Рецензенти: Лазарєва О. В., канд. екон. наук, доцент;
Антонова Л. В., д-р наук з держ. упр., професор.